

**ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ И ВЛАСОТИНЦЕ 1912-1913.год.**

Аутор:

Ђурђина Мишић, ученик VIII р. Основне школе "Свети Сава" - Гложане, члан  
Ф.Д.В. "Хистифор Црниловић-Кица", Власотинце  
Регионални центар за таленте, Врање

Ментор:

Стојан Ковачевић, проф. историје

## **РЕЗИМЕ**

Хронологија догађаја „ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ И ВЛАСОТИНЦЕ 1912-1913.год.“ у обухвата територију бившег власотиначког среза.Рад показује страдање и борбу нашег народа за ослобођење од турског ропства и учешће Власотинчана у тим борбама.

Година 1912. узета је као почетна због тога што су се тада склапали савези међу балканским државама и почео је Први балкански рат.А година 1913. зато што је тада коначно ослобођена Србија од турске власти.Србија коју води краљ Петар Карађорђевић.

Кључне речи: дипломатија, арбитража, комите, вилајет, четници, аутономија

## **SUMMARY**

Chronology of events "FIRST BALKAN WAR AND VLASOTINCE 1912-1913.god." Covers the territory of the former vlasotinačkog sreza.Rad shows the plight and struggle of our people for liberation from Turkish oppression and Vlasotinčana participation in these struggles.

In 1912. is taken as a starting because they are then assembled alliances among the Balkan states and started the First Balkan war.A in 1913. because that is finally liberated from Ottoman Serbian vlasti.Srbija led by King Peter Karađorđević.

Key words: diplomacy, arbitration committees, wilaya, the Chetniks, autonomy



## **ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ И ВЛАСОТИНЦЕ 1912-2012.год.**

### **Географски положај**

Власотинце се по први пут помиње почетком 16. века и по турским изворима, та-чније, у првом сачуваном попису из 1516. године.

Општина Власотинце налази се у југоисточном делу Србије. Простире се на површи-ни од 303 км<sup>2</sup> и има 48 насеља са око 35000 становника. Општински центар, град Власотинце, лежи на реци Власини која га дели на леву и десну страну и има око 18000 становника. Власотинце је удаљено од Лесковца 16 км. и 8 км од ауто-пута Београд-Скопље. Повезаност са Власинским језером (59) км. и ауто путем Ниш–Пирот (60) км. дају Власотинцу карактер транзитног места. Изузетно повољни природни услови таласастог рељефа, на прелазу између речне котлине и виших предела, довели су до формирања познатог власотиначког виноградња које се граничи са воћњацима (146 сунчаних дана у години).

### **ВЛАСОТИНЦЕ И ВЛАСОТИНЧАНИ**

У Власотинце се из Лесковца, пошто се на средини пута пређе преко Мораве, дивном равницом стиже се у котлину коју чине брегови из чијих клисура долази Власина. Варошица Власотинце интересантна је изгледом, јер је задржала стари облик, који је имала и за време Турака. У Власотинцу Турци никад нису живели као грађани, нити се осећао већи утицај турске администрације. С муком су одржавали власт, зато је, изгледа, Власотинце једино место на Балканском полуострву где они нису имали своју цамију. Од Турака, био је само један писар, један цариник, и један буљубаша са седам пандура.

Са лавиринтом кривих неравних и уских улица, ниским дућанима и ћепенцим двори-штима која се састоје од дишер-авлије, спољне авлије, где се чувају кошеви, кола, стока и други домазлук, и двор-авлије, где је кућа и дивна башта са прекрасним цвећем. Неколико нових кафана, нових кућа и дућана, сва је измена.

И становник Власотинца, је задржао своју стару ношњу и начин живота, па се разликује од становника других места. Неколико чиновника, промењени само оделом али срце и душа осталју исти. Живот у овом месту тече тихо, без шума и једнолико, где ти сви желе добродошлицу, искрено и без скривених намера. Становник Власотинца је необичан био у прошлости, па и данас. Поносе се што су потомци предака који су тражили своја права и који су робовали у Азији, далеко од својих домова.

Власотинчанин са поносом говори о устанцима које називају пљачкама. О њима говори свако, и старац и жена и дете, сви са одушевљењем, заносно и песнички, али свако са поносом.

Запажамо да је становник Власотинца необичан у прошлости па је необичан и сад. У прошлости беше непрестан борац за своја права, који у свакој прилици, без дугога размишљања, улагаше свој протест за погаженим правом, и тежаше да га успостави. У садашњости се озбиљно носи својом дужношћу. Осећа да је слободан, и своју слободу цени; иако ти то не казује, на лицу му читаш. Власотинчанин је поштен, предусетљив, љубазан, насмејан, а опет озбиљан и пажљив.

## Супротности међу Балканским државама

Балканско полуострво било је мост између средње Европе и Блиског Истока и имало је око 40 милиона становника које ниједан блок није занемаривао. Тако распламсала борба за сировине, јефтину радну снагу, оружје...!! милиона Јужних Словена жи-вело је под влашћу пет држава, једанајест покрајинских управа и тринајест законода-встава. Највећи део Ј. Словена био је у оквиру Аустро-Угарске, Османлијског царства и Италије.

Аустро-Угарска и Немачка, две германске силе нису имале сасвим исту политику на Балкану: Беч је уперии своју експанзију на југ преко моравске и вардарске до-лине ка Солуну. Стварање двеју коалиција великих сила осетило се у спољној политици Србије и Црне Горе. Царска Русија је ограничила своје интересе на Балканско полу-острво. 1903. године по доласку краља Петра Карађорђевића на престо Србије, став Србије се у спољним односима мења.

На састанку у Мирцштергу 3. октобра 1903., руски цар Никола II и аустро-угарски владар Фрањо Јосиф покушали су да склопе споразум о подели интересних сфера на Балканском полуострву.

Аустро-Угарска је искористила ослабљени руски утицај на Балкану који је био изазван због рата са Јапаном 1904.године.Србија и Црна гора отпочеле су разговоре о савезу,а Србија и Бугарска су закључиле савез који је предвиђао и царинску унију између две земље.

Беч је отпочео царински рат против Србије који је трајао са прекидима више од пет година.Затворене су границе за увоз српске стоке и меса.Србија је успешно изашла из царинског рата.Извоз је развила преко турске територије као и преко Дунава,пронашла нова тржишта и онемогућила економску блокаду. Почела је да се развија и прерађивачка индустрија,тако да је уместо живе стоке извожено месо.

Француска индустрија захтева монопол у изградњи железница и субљавана се са енглеским,белгијским и немачким капиталом.Немачки капитал конкурисао је француском у Србији на пољу изградње железница,а 1911.и у набавкама брдске артиљерије.

Италија је стрепела од продирања Аустро-Угарске на Балкан.У Србији су стално истицали потребу за изградњу пруге за Јадранско море како би се олакшао извоз робе.А српско-аустријски царински рат само је убрзао те планове.

7.октбра 1908. Аустро-Угарска је прогласила анексију БиХ и извршила је све војне припреме за упад у Србију,а у Србији је извршена мобилизација војске.Руско јавно мњење стаје на страну Србије.И енглеска влада у анексији види опасност у продирању Немачке на исток и угрожавање њихових позиција у Средоземљу и на Блиском истоку.

Између балканских држава водили су се дуги дипломатски преговори да би се у пролеће 1912. Закључили коначни тајни уговори.Своју сагласност дале су Русија и Француска а затим и Италија.

13.марта 1912. Склопљен је уговор између Србије и Бугарске,по коме је требало водити против Турске војске на југу офанзивне војничке операције,а на северу прама Аустро-Угарској бити у офанзиви.Уговорена је територијална подела Македоније и утврђена спорна зона.Руски цар Никола II Изабран је за арбитра између две краљевине приликом поделе спорних зона.Уговор предвиђа излазак Србије преко Албаније на Јадранско море

## Балкански савез

Заоштрава се однос између Грка и Турака око Критског питања. Младотурци долазе у сукоб са великим силама и окрећу се Немачкој и Аустро-Угарској. Врши се притисак на Бугарску због Добруце. Све то навело је Балканске државе да 1912. склопе Балкански савез, како би остварили своје циљеве. Велике силе покушавале су да одрже status quo на Балкану. Руски амбасадор Чериков 30. септембра 1911. саветује владајуће кругове у Србији и Бугарској да се избегну проблеми.

Војна конвенција је са српске стране потписана 12. маја 1912. у Београду а са Бугарске почетком јуна у Софији. Преговори су коначно закључени 29. маја 1912. Војну конвенцију су обе стране потписале 5. октобра 1912. године.

Крајем јуна 1912. Бугарска је дала иницијативу да се Црна Гора прикључи савезу што је прихватила црногорска влада и краљ Никола. Уговор између Србије и Црне горе потписан је 27. септембра 1912. Србија је ступила у преговоре и са Грчком.

Тако је после једногодишњих преговора успостављен Балкански савез Србија, Бугарска, Црна Гора и Грчка. Он је био веома значајна политичка и војна снага балканских држава. Имао је двоструко обележје: представљао је једину стварну снагу помоћу које се могло довршити ослобођење балканских народа од турске владавине и зауставити продирање Аустро-Угарске на исток.

На крају Балкански савез ја наговештавао могућност замене феудалних односа, капиталистичким.

## Србија и Црна Гора у I Балканском рату

После стварања Балканског савеза савезници су почели су припреме за рат против Турске. Савезници су 29. септембра 1912. Упутили ултиматум Турској са захтевом да се изврше реформе, да се спроведе административна аутономија, уведу локалне скупштине, дозволи слобода наставе... На то је Турска 23 септембра наредила делимичну мобилизацију у европским провинцијама те запленила ратни материјал за Србију у цариградској луци. Црна Гора је објавила рат Турској 8. октобра, Србија и Бугарска 17. октобра, а Грчка 19. октобра 1912. Године

Врховни командант српске војске био је краљ Петар I Карађорђевић а начелник штаба Врховне команде Радомир Путник. У српској војсци било је много храбрих војника и високих официра из Властинца и околи-

не. Многи су носиоци највиших српских одликовања-Карађорђевог звезде са мачевима, медаље „Милош Обилић“, Белг орла и других.

Неки од њих су:

Генерал Глигорије Јовановић ратни ветеран из оба балканска рата. Јунаштво испољио учувеним биткама сроске војске: 1912. са Турцима, 1923. са Бугарима, 1914-1915. са Аустријанцима и 1916-1918. године на Солунском фронту.

Пуковник Владимир Ц. Бекић ратничка легенда из ратова са Турцима и Бугарима 1912-1913. године. Четири пута је рањаван 8. септембра 1912. у рату са Турцима, 12. новембра 1914. и 28. и 29. новембра 1915. године у борби са Аустријанцима у време Мекензенове офанзиве на Србију.

Наредник Јаков Т. Миловановић када је објављен рат Турцима 1912. дохватио је пушку са дуvara и пошао у бој. Ратовање је наставио и у Првом светском рату

Поднаредник Милан С. Митић за кога савременици пишу да је ишао у бој као у „сватове“ заобилазило га непријатељско тане. За живота је био цењен и живао добар углед у својој околини.

Потпуковник Урош П. Црниловић је после пробоја Солунског фронта 7. октобра 1918. године први ушао у још неослобођено Власотинце где је заробљен и одведен у Ниш. 12. октобра српска војска је одробила Црниловића.

Познати су још: Драгутин К. Горуновић, Генерал Александар Ј. Станковић, поднаредник Петар М. Илић, наредник Драгутин З. Вељковић, наредник Влајко Н. Вељковић, наредник Влајко Н. Величковић, наредник Јордан Д. Спасић и други.

Турска војска је пред почетак операција за врховног команданта имала министра војног Назим-пашу, а начелник штаба био је Петрев-паша.

Операције у Првом балканском рату деле се у два периода:

- Од почетка рата до примирја (4. децембар 1912. г.)
- Од примирја до краја рата

**Први период**

Ц. Гора је тежила да заузме Скадар. Зетски одред је 8. октобра заузео положаје и у рано јутро 9. октобра почео је напад. До 15. Октобра савладан је отпор и заузети положаји пет турских батаљона код Тузи. Црногорске трупе улазе у Пећ 30. октобра да би већ 4. новембра заузеле Ђаковицу. Сердар Јанко Вукотић је постављен за начелника Штаба Врховне команде.

Како је по српском плану требало обухватити и тући главне турске снаге на Овчјем пољу, Радомир Путник је наредио да трећа армија нападне Турке код Мердара и ослободи Приштину.

Прва армија имала је задатак да извиђа у правцу Овчјег поља а Друга армија да наступа правцем Ђустендил-Крива Паланка-Страцин прам Кракову.

Турска вардарска армија је 22. Октобра била испред првом српском армијом, створен је план за Кумановску битку. У тешким борбама 23. и 24. октобра, вардарска армија је потучена. Штабу прве армије тек је 28. октобра постало јасно шта се одиграло на Куманову. У надирању ка Прилепу развиле су се борбе 3. и 4. новембра и српски војник је овладао превојима на Бабуни. Покрет треће армије на Јадранско море почео је 31. новембра. Аустро-Угарска и Италија су се противиле да Србија изађе на Јадран а да Црна Гора добија Скадар.

Бугарска војска је у почетку рата имала успеха, али су касније због неуспеха код Каргача и Чатлаци затражили примирје које је 4. децембра и закључено.

Грчка тесалијска армија имала је велике успехе у рату са Турцима. Под Притиском страних конзула Хасан Таксим-паша је пристао на капитулацију. Грчке трупе су ушле у Солун. Тржећи да заузме Епир и Јарињу Грчке снаге су продужиле операције. Примирје између савезника (сем Грчке) и Турске ступило је на снагу 4. 12. а преговори о закључењу мира почели су у Лондону 13. 12. 1912. год. Преговори су вођени под утицајем великих сила које су биле изненађене великим војним успесима савезника. Одлучено је да се створи држава Албанија и Порта прихвата савезничке све захтеве. Међутим сутрадан младотурци врше државни удар обарају владу. Савезници 29. јануара 1913. год. објављују прекид примирја и почињу војне операције Турска почиње неуспешну офанзиву против бугарских снага од 5. до 9. Фебруара, прекид непријатељства почиње 17. априла 1913. године. Српска влада била је принуђена да 11. априла нареди повратак трупа у Србију. Краљ Никола није хтео да се одрекне Скадра па је црногорска војска продужила опсаду па је Есад-паша 23. априла предао Скадар. Већ 14. маја, под претњом великих сила, црногорска војска напушта Скадар. Турска је коначно 30. маја 1913. год. потписала мировни уговор у Лондону.

## **Лондонски уговор 30. маја 1913. год.**

Савезничке владе су прихватиле да велике силе буду посредници у преговорима са Турском. Амбасадори су одлучили да се од савезника захтева обустава непријатељства и одреде своје представнике у преговорима о миру. Бугарска је журила да склопи мир са Турском због спора са Србијом око Македоније. Већ 5. маја ове две земље потписују нацрт уговора о миру. 30. маја на конференцији којој је председавао Греј, потписан је мировни уговор без измена. Тако је склопљен мир. По овом уговору Турска је била приморана да се одрекне свих територија западно од Енос-Мидије, изузев Цариграда. Створена је Албанија. Бугарска је добила део тракије и источну Македонију, а Србији и Црној Гори територија северозападно од Шар планине и Охридског језера, рачунајући и Солун.

Први Балкански рат, вођен за ослобођење потлачених народа од турског ропства и поред извесних завојевачких тенденција нарочито према Албанији и Македонији, имао је у суштини ослободилачки карактер јер се њим рушио заостали турски феудални поредак и отварао пут новом друштвеном уређењу. Он представља једну од карика у ланцу светских догађаја који означавају крај средњовековља у Азији и источној Европи.



## **Закључак**

Да би дошли до података из овог периода користили смо историјске податке из радова који су рађени давно. Мислило се да су Власотинчани устајали против Турака три пута. Проучавајући доступну литературу и податке из издања сазнали смо да су власотинчани четири пута у 19. Веку и једном у 20. веку устајали против Турака подносећи велике материјалне и људске животе за коначну слободу.

## **Литература:**

Продор на Балкан и Србија од 1908. до 1914. - А. Митровић  
Први Балкански рат 1912. до 1913. - С. Скоко-П. Опачић  
Историја за осми разред основне школе – Ђ. Бурић и М. Павловић